

Umeå kommun behöver styra sin AI innan implementering

Motion till kommunfullmäktige från Arbetarpartiet

Kommunen håller på att införa artificiell intelligens i verksamheter som direkt påverkar Umeåbornas vardag. Det kan ha fördelar. Teknik kan frigöra tid, förbättra service och avlasta personal. Men det är viktigt att kommunen ser på AI inte som ett neutralt verktyg, utan något som bör styras i rätt riktning redan innan AI tas i bruk. Om ett datorprogram hjälper till att avgöra om någon får ekonomiskt bistånd, hur ett barn ska placeras eller hur en anställd presterar, då handlar det inte längre bara om effektivitet. Det handlar om makt, rättvisa och ansvar.

AI-system kan ha inbyggda fördomar utan att någon lagt dit dem medvetet. De kan systematiskt missgynna vissa grupper, som äldre, personer med funktionsnedsättning och ekonomiskt utsatta. Det är just dessa grupper som är mest beroende av kommunal service. AI-system kan fatta beslut som ingen tjänsteperson eller utvecklare kan förklara, vilket gör det omöjligt för en invånare att få en förklaring (på ett beslut) eller överklaga beslutet. Och de kan förändras över tid på sätt som ingen uppmärksammar förrän skadan redan är skedd.

Detta är ett argument för att kommunen måste ha kontroll över de system de inför och ta ansvar för dem från dag ett. När kommunen nu ska utveckla en AI-strategi är det viktigt att strategin inte bara beskriver vad tekniken ska användas till, utan också anger vad den inte får användas till, vilka värden den ska tjäna och vem som bär ansvar när något går fel. Utan sådana ramar är det budgeten och effektiviseringskraven som sätter gränserna och inte demokratin.

Yrkanden

Vi anser att de viktigaste punkterna är följande:

Rätten till en mänsklig bedömning

att det alltid måste finnas en människa som kan granska, förklara och ompröva. Ingen invånare ska behöva acceptera ett beslut som enbart fattats av ett datorprogram. Det är inte en teknisk fråga utan en grundläggande rättighet.

Tydliga gränser för vad AI inte får användas till

att det utformas stoppregler. För utan sådana finns ingen gräns och en AI-strategi utan gränser är inte en styrning av teknik, det är en kapitulation inför den. En AI-strategi behöver bindande regler som anger var gränsen går.

En offentlig lista över alla AI-system i kommunen

att transparens måste vara en grundförutsättning för ansvarsutkrävning. Invånare, förtroendevalda och anställda har rätt att veta vilka system som används, vad de är till för och vem ansvarar för dem.

Konsekvensanalys innan ett system driftsätts

att kommunen, innan den börjar använda ett nytt AI-system, bör ha analyserat vilka risker det medför, för diskriminering, för rättssäkerhet och för de anställdas arbetsmiljö. Det är enklare och billigare att förebygga problem än att rätta till dem i efterhand.

Fackligt inflytande

att fackliga organisationer måste ha formellt inflytande redan i utvecklingsfasen av system som påverkar arbetsprocesser, inte bara informeras när besluten redan är fattade. De som utför arbetet vet bäst hur det fungerar i praktiken. Den kunskapen är ovärderlig när AI-system ska utvecklas och införas. Det är både demokratiskt riktigt och en förutsättning för att systemen ska fungera väl i verkligheten.

Efterlevnad av EU:s AI-förordning

att kommunens AI-strategi måste innehålla en konkret plan för inventering, riskklassning och dokumentation med ansvariga personer som har rätt expertis och kompetens för uppgiften. Delar av EU:s AI-förordning gäller redan idag. Åtta kategorier av AI-system är helt förbjudna sedan februari 2025. Alla kommuner är skyldig att veta vilka system den använder och om de uppfyller lagens krav.

Löpande tillsyn med möjlighet att stänga av system

att när ett AI-system antas av kommunen måste tydliga tidpunkter för om- och utvärdering fastställas och en namngiven ansvarig med faktiskt mandat att stänga av systemet om detta ger oönskade effekter. Ett AI-system som fungerade bra när det infördes kan orsaka skada ett år senare.

Invånarna måste vara med

att de grupper som påverkas mest av AI i kommunal service måste ges reell möjlighet att delta i hur systemen utformas och utvärderas, inte bara informeras om beslut som redan är fattade.

Data om invånare är inte en kommunal resurs att maximera

att kommunens AI-strategi måste ange tydliga begränsningar för hur data får samlas in, hur länge den lagras och vad den får användas till. Data som samlas in för ett syfte får inte användas för ett annat utan ett direkt beslut. Invånare ska veta vilken data kommunen har om dem och ha rätt att ifrågasätta hur dessa används.

Umeå kan bli en förebild för hur en kommun inför AI på ett sätt som stärker demokrati och rättvisa i stället för att undergräva dem. Men det kräver att kommunfullmäktige tar politiskt ansvar och inte bara för vad tekniken ska göra, utan för vad den ska åstadkomma för Umeåborna. Teknik ska tjäna människor. Den uppgiften kan inte delegeras till tekniken själv.

Umeå 31 mars 2026

Davis Kaza

Patrik Brännberg

Marika Atlegrim

Katarina Norlund

Vad är EU:s AI-Förordning?

EU:s AI-förordning, AI Act, är den första bindande lagen i världen som reglerar artificiell intelligens. Den gäller alla som använder AI inom EU, inklusive kommuner och myndigheter. Förordningen delar in AI-system i risknivåer. System som påverkar människors tillgång till offentliga tjänster, socialtjänst eller arbete klassas som högrisk och kräver dokumentation, riskbedömning och mänsklig tillsyn.

Sedan februari 2025 är åtta kategorier av AI system helt förbjudna i hela EU, bland annat system som betygsätter medborgare baserat på beteende och system som manipulerar människor utan deras vetskap. Kommunen är enligt förordningen en användare av AI, vilket innebär konkreta skyldigheter kring tillsyn, dokumentation och incidentrapportering oavsett om systemet är byggt internt eller köpt av en leverantör.